

94(477):341.485]

Г61

"19"

**Меморіал
жертв
Голодомору**

**ГОЛОДОМОР
1932–1933 РОКІВ:
ВТРАТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ**

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ «МЕМОРИАЛ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ»
ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ (ЧИКАГО, США)
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ТА ЕТНОЛОГІЇ
ІМЕНІ М. Т. РИЛЬСЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ІМЕНІ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ ІЗ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ
ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ
АСОЦІАЦІЯ ДОСЛІДНИКІВ ГОЛОДОМОРІВ В УКРАЇНІ
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «МЕМОРИАЛ» ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ:
ВТРАТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ»

(Київ, 4 жовтня 2016 року)

Київ
2017

УДК 94:323.25 (477) «1932/1933» (063)
ББК 63.3:63.3(4 Укр) Я 45

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації» (Київ, 4 жовтня 2016 року). - Київ: Видавець Олег Філюк, 2017. — 200 с.

ISBN 978-617-7122-39-4

У збірці матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації» розкриваються передумови та причини Голодомору 1932-1933 років, механізм його творення та наслідки, що призвели до значних культурних, соціальних, ментальних, морально-психологічних втрат. Ключовим питанням збірки є проблема демографічних втрат української нації під час Голодомору-геноциду 1932-1933 років. Це видання розраховане на істориків, етнологів, краєзнавців, викладачів та всіх тих, хто цікавиться темою Голодомору 1932-1933 років.

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Національного музею «Меморіал жертв Голодомору» (Протокол № 3 від 12.04.2017 р.).

Редакційна колегія: канд. іст. наук Олеся Стасюк, д-р. іст. наук Василь Марочко, д-р. іст. наук, проф. Володимир Сергійчук, д-р. іст. наук, проф. Ярослав Калакура, д-р. юрид. наук, проф. Володимир Василенко, Ніна Лапчинська, канд. іст. наук Юлія Коцур (упорядник), канд. іст. наук Леся Гасиджак (відповідальний редактор).

За достовірність викладеної інформації несуть відповідальність автори статей.

**Видання здійснено за фінансової підтримки
Президента Фундації Українського Голодомору-Геноциду (Чикаго, США)
п. Миколи Кочерги.**

ЗМІСТ

Передмова. Василь Марочко	7
Привітання учасникам конференції	
<i>Микола Кочерга</i>	11
<i>Віктор Мартинюк</i>	12
<i>Іван Васюник</i>	13
Володимир Сергійчук	
ОЦІНКА ЛЮДСЬКИХ ВТРАТ УСРР ВІД ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ ЗА ДОКУМЕНТАМИ УКРАЇНСЬКИХ АРХІВІВ	15
Василь Марочко	
СТАТИСТИКА ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ: ІСТОРИЧНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС	25
Володимир Василенко	
ЕМПІРИЧНІ І КЛАСИЧНІ ПІДХОДИ У ПІДРАХУНКУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВТРАТ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ	47
Андрій Козицький	
ДЕМОГРАФІЧНІ ВТРАТИ УКРАЇНИ ВІД ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ У КОНТЕКСТІ ПІДРАХУНКУ ГЕНОЦИДНИХ ЖЕРТВ ХХ СТ	50
Володимир Петренко	
ДЕМОГРАФІЧНІ ВТРАТИ НАСЕЛЕННЯ ПОДІЛЛЯ ВІД ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ	68
Олексій Курінний	
ГОЛОДОМОР 1932-1933 рр. НА ПІВНІЧНОМУ КАВКАЗІ ЯК ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ	73
Сергій Вакулишин	
ЛЮДСЬКІ ВТРАТИ ПРИМІСЬКОЇ СМУГИ КИСВА	86
Юрій Брязгунов	
ВТРАТИ УКРАЇНЦІВ ВІД ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ НА ВОРОНЕЖЧИНІ	89
Дмитро Гринь	
ПІДСУМКИ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ 1920-1930-х РОКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ГОЛОДОМОРУ	94
Ніна Лапчинська	
БЕЗПРИТУЛЬНІ ЯК ОКРЕМА КАТЕГОРІЯ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ (НА МАТЕРІАЛАХ м. ХАРКОВА)	101
Федір Турченко, Інна Шугальова	
ДИТЯЧА СМЕРТНІСТЬ У РОКИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 років У ЗАПОРІЖЖІ	109
Ярослав Калакура	
ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНІ СВІДЧЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ НАСЛІДКІВ ГОЛОДОМОРУ В УСРР 1932-1933 РОКІВ	116

<i>Наталія Мехеда</i>	
ІСТОРИОГРАФІЯ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ТА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ.....	122
<i>Петро Чернега</i>	
ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ В СРСР 1932-1933 РОКІВ.....	127
<i>Мирослава Антонович</i>	
ЖЕРТВИ ГЕНОЦИДІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	133
<i>Валерій Удовиченко</i>	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРАТ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ВНАСЛІДОК ГЕНОЦИДУ В УКРАЇНІ 1932-1933 РОКІВ.....	137
<i>Світлана Зубченко</i>	
РАДЯНСЬКИЙ ГЕНОЦИД В УКРАЇНІ 1932-1933 РОКІВ.....	143
<i>Аскольд Лозинський</i>	
ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ У СВІТЛІ КОНВЕНЦІЇ ООН 1948 РОКУ.....	148
<i>Арсен Зінченко</i>	
ОСОБЛИВОСТІ БІЛЬШОВИЦЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ.....	151
<i>Георгій Папакін</i>	
«ЧОРНА ДОШКА» ГОЛОДОМОРУ І ЛЮДСЬКІ ВТРАТИ 1932-1933 РОКІВ.....	159
<i>Григорій Сергійчук</i>	
ВТРАТИ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН - УТІКАЧІВ ЗА КОРДОН У 1932-1933 РОКАХ.....	165
<i>Вадим Задунайський</i>	
ТРАГЕДІЯ ГОЛОДУ 1932-1933 РОКІВ У КУБАНСЬКИХ СТАНИЦЯХ ОЧИМА СВІДКІВ.....	169
<i>Олеся Стасюк</i>	
ДОНОСИ, КРАДІЖКИ, САМОСУДИ В РОКИ ГОЛОДОМОРУ ЯК НАСЛІДОК РЕПРЕСИВНОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ДО УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН.....	175
<i>Юлія Коцур</i>	
ВТРАТА САМОБУТНОСТІ СІМЕЙНИХ ОБРЯДІВ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ВНАСЛІДОК ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОМЕНЩИНИ).....	180
<i>Тетяна Конончук</i>	
ВИСВІТЛЕННЯ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	187
<i>Леся Онишко</i>	
ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ГОЛОДОМОР В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: ІМІДЖЕВІ ВТРАТИ.....	193
Інформація про авторів.....	198

CONTENT

Preface. <i>Vasyl Marochko</i>	7
Greetings	
<i>Mykola Kocherha</i>	11
<i>Viktor Martyniuk</i>	12
<i>Ivan Vasiunyk</i>	13
<i>Serhiychuk Volodymyr</i>	
REALISTIC ASSESSMENT OF USSR DEMOGRAPHIC LOSSES CAUSED BY THE HOLODOMOR IN 1932-1933 YEARS ON THE BASIS OF OFFICIAL DOCUMENTS OF UKRAINIAN ARCHIVES.....	15
<i>Vasyl Marochko</i>	
STATISTICS OF THE HOLODOMOR VICTIMS OF 1932-1933: HISTORICAL AND DEMOGRAPHIC DISCOURSE.....	25
<i>Volodymyr Vasylenko</i>	
EMPIRICAL AND CLASSICAL ATTEMPTS OF COUNTING DEMOGRAPHIC LOSSES FROM THE HOLODOMOR IN UKRAINE IN 1932-1933	47
<i>Andriy Kozytskyi</i>	
UKRAINE'S DEMOGRAPHIC LOSSES DURING THE HOLODOMOR OF 1932-1933 IN THE CONTEXT OF 20TH CENTURY GENOCIDAL VICTIMS CALCULATIONS.....	50
<i>Volodymyr Petrenko</i>	
DEMOGRAPHIC LOSSES OF PODILLYA POPULATION DURING THE HOLODOMOR OF 1932-1933.....	68
<i>Oleksiy Kurinnyi</i>	
THE HOLODOMOR OF 1932 - 1933 IN NORTHERN CAUCASUS AS THE GENOCIDE OF UKRAINIANS.....	73
<i>Serhiy Vakulyshyn</i>	
HUMAN LOSSES IN THE VILLAGES NEARBY KYIV.....	86
<i>Yuriy Bryazhunov</i>	
LOSSES OF UKRAINIAN PEOPLE FROM THE HOLODOMOR DURING 1932-1933 IN VORONEZH REGION.....	89
<i>Dmytro Hryn'</i>	
RESULTS OF THE CENSUS OF 1920-30'S AS A HISTORICAL SOURCE ABOUT THE HOLODOMOR.....	94
<i>Nina Lapchynska</i>	
HOMELESS AS A SEPARATE CATEGORY OF VICTIMS OF THE HOLODOMOR (BASED ON KHARKIV DOCUMENTS).....	101
<i>Fedir Turchenko, Inna Shugalyova</i>	
CHILD MORTALITY DURING THE HOLODOMOR 1932-1933 IN ZAPORIZHZHYA.....	109
<i>Yaroslav Kalakura</i>	
HISTORIOGRAPHY AND SOURCE EVIDENCE OF DEMOGRAPHIC CONSEQUENCES OF THE FAMINE IN THE USSR IN 1932-1933	116

<i>Nataliya Meheda</i>	
HISTORIOGRAPHY OF SOCIAL-DEMOGRAPHIC, MORAL AND PSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES OF THE HOLODOMOR OF 1932-1933	122
<i>Petro Chernega</i>	
THE GENOCIDE OF UKRAINIAN NATION IN THE USSR 1932-1933	127
<i>Myroslava Antonovych</i>	
VICTIMS OF GENOCIDES AT THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY: COMPARATIVE AND LEGAL ANALYSIS	133
<i>Valeriy Udovychenko</i>	
SEPARATE ASPECTS OF INVESTIGATION OF UKRAINIAN NATION LOSSES FROM THE GENOCIDE IN UKRAINE 1932-1933	137
<i>Svitlana Zubchenko</i>	
SOVIET GENOCIDE IN UKRAINE OF 1932-1933	143
<i>Askold Lozynskij</i>	
UKRAINIAN GENOCIDE IN THE CONTEXT OF THE UN CONVENTION IN 1948	148
<i>Arsen Zinchenko</i>	
THE CHARACTER OF BOLSHEVIK OCCUPATION REGIME IN UKRAINE	151
<i>Georgiy Papakin</i>	
HOLODOMOR'S «BLACK BOARD» AND HUMAN LOSSES OF 1932-1933	159
<i>Hryhorii Serhiychuk</i>	
CASUALTIES AMONG UKRAINIAN PEASANTS TRYING TO FLEE ABROAD IN 1932-1933	165
<i>Vadym Zadunayskiy</i>	
THE TRAGEDY OF THE HOLODOMOR OF 1932-1933 IN KUBAN STANYTSIAS THROUGH THE WITNESSES' EYES	169
<i>Olesia Stasiuk</i>	
CALUMNIATIONS, THEFTS, LYNCHINGS DURING THE HOLODOMOR AS THE RESULT OF THE SOVIET GOVERNMENT REPRESSIVE POLICY TOWARDS UKRAINIAN PEASANTS	175
<i>Yuliya Kotsur</i>	
LOSSES OF CONSTITUENT ELEMENTS OF UKRAINIAN PEASANT FAMILY RITUALS AS A CONSEQUENCE OF THE HOLODOMOR 1932-1933 (IN ROMNY REGION)	180
<i>Tetiana Kononchuk</i>	
PRESENTATION OF THE HOLODOMOR OF 1932-1933 IN UKRAINIAN FICTION	187
<i>Lesya Onyshko</i>	193
SPREADING THE INFORMATION ABOUT THE HOLODOMOR IN INDEPENDENT UKRAINE: REPUTATIONAL PROBLEMS	193
About the authors	198